

АҲОЛИНИ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКА ҚОИДАЛАРИГА ЎРГАТИШ ҲАМДА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ

Бобоёров Марат Очилович

Ўзбекистон Республикаси Ичкаки ишлар Вазирлиги 2-сон

Тошкент Академик лицейи

Очилов Маъруф Марат угли

Тошкент давлат Шарқшунослик университети талабаси

Ўзбекистон Республикасининг Президентнинг нутқларида мулкни омонат ҳолда сақланишига, хусусий мулк ва фуқароларнинг шаъни ва кадр-қиммати муҳофаза этилишига алоҳида эътибор қаратилган. Жиноятчиликка қарши кураш бобида энг долзарби хонадонларда амалга ошириладиган ўғирликларга қарши кураш бўлиб, у алоҳида аҳамият касб этади. Ички ишлар идораларининг жиноят-қидирув ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш бўлинмаларининг асосий вазифалари ичида энг муҳими маҳаллий аҳоли ўртасида амалга ошириш ниятида бўлган шахсларни аниқлаш ва шу ўғирликни жиноятни содир этишга тайёргарлик кўраётган шахсларнинг режаларини фож этишдир. Хонадонлардаги ўғирликнинг олдини олиш ва уни очишни ташкил этиш борасида шуни ҳам инобатга олиш зарурки, жазо жойларидан қайтиб келган шахслар томонидан хусусий мулкни хонадондан олиб чиқиш биринчи қамоқдан чиққандан сўнг олти ой ичида содир этилган шахслар шу жараённинг бир йили ичида мазкур жиноятга қўл урган эдилар. жазодан шартли равишда озод бўлиб, айнан озодликка чиққан даврда бу жиноятни содир этганлар. Мазкур жиноятларга қарши профилактик ишларни жазо жойларидан озод этилган шахслар билан улар озодликка чиққанларининг биринчи кунлариданоқ бошлаш ва тегишли назоратни амалга ошириш керак.

Бундай шароитларда хонадонларда содир этиладиган ўғирликлар- нинг олдини олиш бўйича бир катор комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш талаб қилинади. Чунончи, худудий участкаларда профилактика нозирларининг фаолиятини фаоллаштириш мақсадга мувофиқ бўлади. Чунки айнан уларнинг зоналарида хонадонларда ўғирликлар амалга ошиши мумкин ва шунга асосан тезкор-қидирув гуруҳларининг маршрутларини ҳам қайта ишлаб чиқиш керак бўлади.

Хозирги кунда виктимологик профилактика тизимини ишлаб чиқишнинг аллақачон вақти етиб келди. Виктимология бўйича нашр этилган манбаларнинг мавжудлигига қарамасдан, аҳолини жиноятлардан сақланиш қоидаларига ўргатиш зарурияти долзарблигича колмокда. Жиноятдан жабр кўрган шахсларнинг руҳий таҳлилига келсак, афсуски, одатда уларда хавфсираш туйғуси етишмайди. Ўзга шахслар билан мулоқотда бўлганларида эҳтиётсизлик билан ҳаракат қиладилар, хавф туғдирувчи манбалар билан ишлаганларида ҳам

эҳтиёткорлик қоидаларига эътибор бермасдан ҳаракат қиладилар ёш Америкалик виктимологларда шундай фикр мавжудки, улар болани воқеликда эҳтимолдан холи булмаган хавфнинг мавжудлиги билан боғлиқ туйғуда тарбиялаш мақсадга мувофиқ бўлади деб ҳисоблайдилар. Ўзбекистонда ҳам жиноятчиликнинг ўсиб бориш ша роитларида мазкур фикр долзарб аҳамиятга эга бўлмоқда. Жиноятчилик хроникаси шуни кўрсатадики, жабрланувчининг соддалиги ва лакмалигидан фойдаланган жиноятчи унинг ҳаёти ёки саломатлигига путур етказиши ёки мулкӣ зарарга дучор қилиши мумкин. Уларнинг тикланиш масаласи эса муаммоли бўлиб қолиши мумкин. Шу билан бирга шахснинг хавфсизлигини таъминлаш ва эҳтиёткорона ҳаракат қилиш кўникмасига эга бўлиши кўпгина ҳолларда унинг ҳаёти ва мулкнинг сақлаб қолинишига асос бўлишини инкор этмаймиз. Юкори виктимлик даражасига эга бўлган қатлам бу болалар. Биз уларнинг руҳий хавфсизлик қоидалари ва усулларига, жиний тажовуз вақтида ҳимояланиш услубларига ўргата олмаяпмиз. Биринчидан, бу масала жамиятимизда фақат оилага оид тарбиялаш муаммоси сифатида тан олинади. Иккинчидан, биз малакали виктимологик таълим бериш методикасига эга эмасмиз, аммо ҳаётнинг маълум даврларида бу тарбия инсон учун муҳим аҳамият касб этиши мумкин.

Шахсни ёш болалигиданоқ виктимологик тарбиялаш, унинг ўзига нисбатан ҳурмат, ўз ҳаёти, саломатлиги, кадр-қиммати ва Конституциямизда кафолатланган бошка кадриятларни ҳимоялашга ўргатади. Инсоннинг мазкур кадриятларини ҳимоясиз қолдириш давлат кафолат ларининг талаб даражасида татбиқ этилишига салбий таъсир кўрсатади, чунки агарда шахснинг ўзида жиноятчига нисбатан каршилиқ кўрсатиш ва ўзини ўзи ҳимоя қилиш ҳамда мулкни сақлаб қолиш кўникмаси, тегишли билимлари бўлмаса, қонун қанчалик такомиллашган бўлсада, юкори малакали полиция ҳам жиноятчидан уни муҳофаза этиш имконига эга эмас. Куйидагилар бундай билимларнинг асослари бўлиши мумкин: болалар хавф тўғрисида равшан ва аниқ тушунчага эга бўлишлари ҳамда фавкулудда вазиятни тўғри қабул этишлари, уларда кочиқ қолиш, юзага келган вазиятдан ўзлари учун энг минимал даражали зарар билан хавфдан қочиш қобилятига эга бўлишлари керак.

Фикримизча, ҳозирги пайтда мазкур муаммони муҳокама қилиш билан чекланиб қолмасдан, уни давлат миқёсида кўйиб, аҳолини виктимологик жиҳатдан тарбиялашни йўлга қўйиш керак. Биринчи галда, болалар боғчаларига ва мактабларнинг ўқитиш жараёнига болалар ҳамда ўсмирлар учун махсус виктимологик тарбиялаш дастурини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш мақсадга мувофиқдир. 4-5 ёшли болалар ўртасида улар учун тез тушунадиган оддий ўйинни ташкил этиш керак. Бу ўйин асосида болалар бегона шахслар билан мулоқот қилганларида эҳтиёткорлик ва хавфсизлик қоидаларини ўрганишлари зарур. Шунингдек хавфли нарсалар кўлга текканида улардан хавфсиз фойдаланиш қобилятига эга бўлишлари ва фавкулудда вазиятларда

уларни эътиборни кучайтириш кўникмасига ўргатиш лозим бўлади. Табиийки, бундай машгулотлар ўйни шаклида кизикарли ўтиши мақсадга мувофик бўлади. Мактабларда эса виктимологик билимларга ўргатиш таълим жараёнига аста-секин киритилиши лозим, масалан, давлат ва хорижий тилни, анатомия, давлат ва ҳуқук асослари фанларини ўқитишда буни амалга ошириш мумкин. Бундан ташқари, виктимологик билимлар асослари буйича махсус предметни ўқув режасига киритиш ҳам мумкин. Бўлажак уқитувчи виктимология соҳасида етарли билим ва тажрибага эга бўлиши мақсадида бундай мутахассисларни тайёрлаш дастурига маълум тегишли ўзгартиришлар киритиш, уларни зарур адабиёт ва методик қўлланмалар билан таъминлаш лозим. Келажакда ўқитувчиларни тайёрлашда ўқув муассасаларининг таълим дастурларига виктимологик билим асослари бўйича бўлажак тарбияловчи ёки ўқитувчиларга таълим берувчи мустақил фан киритилиши лозим бўлади.

Вояга етган аҳоли ўртасида виктимологик профилактикани ўтказиш масаласига эътиборни қаратиш ҳам муҳим масаладир. Айни пайтда телевидение орқали қонли тўқнашувлар, отишмалар, зўравонликларни кўрсатиш одат тусига кирган. Аммо бирон-бир телекўрсатувда жиноят содир этилиши пайтида ундан қандай қилиб сақланиб қолиш ҳолати, жабрланувчилар томонидан уларнинг мулкига бўлган жиноий тажовузлар содир этилганида жабрдийдаларнинг хато хатти-харакатлари муҳокама қилинмайди. Шу билан бирга жиноятдан жабр кўриш хавфига эга бўлган шахслар учун қандай хавфсиз ҳаракатларни амалга ошириш масаласи ҳеч қачон муҳокама этилмаган.

Хар қандай жиноятни ёки бир катор содир этилган жиноятларни таҳлил этсак ёки жиноятчилик хроникасини ўргансак, бу маълумотлар виктимологик жиҳатларни ёритиш ўрнига кўпроқ криминалогик ҳолатларни ёритганининг гувоҳи бўламиз. Шунга асосан фуқаролар жиноятнинг хавфлилиги билан бирга, бундай жиноятга қарши қандай Ҳаракатларни амалга ошириш, ўзининг шахсий хавфсизлигини сақлаб қолишга оид маълумотларга ҳам эга бўлишлари керак. Бундай тажриба бевосита аҳоли ўртасида виктимологик хавфсизлик чораларининг кенг қўламда қўлланилишини таъминлайди.